

י. ח. ברנר ומלחמתו בעתונות הצהובה

מוסיה ליפמן

י.ח. ברנר בתקופת לונדון שלו

דומה שלא היה סופר ומבקר שכה הרבה לתקוף את העתונות הצהובה — הכללית והיהודית — כמו יוסף חיים ברנר. הוא התמיד בכך במשך שנים, מ־1904 עד הירצחו ב־1921.

ב־1904 כתב בעתון "הזמן" שיצא לאור ברוסיה מאמר בשם "טיפה זו", על הכיעור והאופי הסנסציוני של העתונות הצהובה. אחרי שעזב את רוסיה, נדד באירופה והגיע ללונדון. בחריפות, בעט חדה וכשפה בוטה, בלעג ובכאב תיאר את המציאות המכוערת בגיטו היהודי של האיסט־אנד במזרח לונדון, על כל התופעות הנלוות אליה, ביניהן גם העתונות הצהובה אשר תיעב והוקיע כמו שתיעב את הגיטו.

את העתונות הישווה לכיזה, אשר "רגל ישרה לא תדרוך בה מעולם, וכמוכן כל עפש יפה' תתרחק ממנה."

העתונות הצהובה מופיעה אצל ברנר פעם אחר פעם בדמות חיה מפלצתית, מכוערת, רעה, מזוהמת, עשויה מתכת, בנוסח סיפורים על הדרקון.

"פייפרס" (PAPERS) ולא עתונות

כבר בתחילת 1905, בפתיחה של סידרת מאמריו "רשמי שעה" בעתון "הצופה" (וארשה, בעריכתו של פרישמן) הופיע אותו דימוי. ברנר התייחס למותו של "מלך" העתונות הצהובה היהודית באמריקה, כתריאל צבי שרהזון וגינה את מאמרי ההלל אשר הופיעו אחרי פטירתו:

העתונות הצהובה זוהי חיה גדולה, פראית ומלומדת כאחת, העומדת וצועקת בכל איבריה — בלשונה, באוזניה, בשיניה, בפרסותיה ובכל עצמותיה ובכל שערותיה. הוי אבי! (הצופה, 20 בפברואר 1905).

בנוסח אחר של אותו מאמר אשר נמצא בעזבונו ופורסם בכל כתבי ברנר (כרך ב', עמ' 217) חוזר אותו דימוי של חיה גדולה ורעה "בעלת ראש ברזל וזהב, פראית ומלומדת..."

הסבר מפורט בקשר לדימוי של החיה נתן ברנר במאמר "די אידישע פרעסע אין לאנדאן" (העתונות היהודית בלונדון) שפורסם בעתון

האנרכיסטים בעיר זו, "די פרייע ארבעטער וועלט" (עולם הפועל החופשי) ב־10 בנובמבר 1905.

על מאמר זה חתם ברנר בכינוי י. אברמזון, ולא במקרה. הוא אימץ כאן את זהותו של יעקב אברמזון, גיבור יצירתו "מסביב לנקודה", איש אומלל ומיוסר, המתפתל בין תקווה ליאוש והרואה את תרבות אירופה בשקיעתה המתמדת. ברנר נימק כאן בפרטי פרטים את הדימוי של החיה — סמל הקפיטליזם המכוער והמשחית המנצל את הפועלים והופך אותם למכונות אוטומטיות, חסרי צרכים רוחניים: "כחיה יצוקה מגוש אחד של בשר-עבודה, ממנו אפשר למצוץ בבת אחת..."

דומה לה העתונות הצהובה אשר "זורמת בכל מקום, מדממת ומזהמת..." קהל הקוראים שלה מורכב מההמון, לרבות הפועלים, שגם אם הם חברי איגודים מקצועיים, אחרי יום עבודה קשה של 13-14 שעות הם נהפכים לרובוטים — "אנשי מכונה אטומים". רמת העתון לא מהווה כשבילים בעיה, כי הם אדישים לנעשה מסביבם. מסקנתו: בלונדון קיימים רק "papers", גיליונות נייר בהדפסה גרועה ולא עתונות!

חיה פראית

המשך למאמר זה נמצא בעזבונו של י.ח. ברנר בכתב יד. המאמר כתוב גם הוא יידיש ונקרא "די אידישע פרעסע אין לאנדאן — II". החתימה זהה — י. אברמזון. המאמר לא פורסם. ברנר המשיך כאן את התקפותיו על העתונות היהודית הצהובה באנגליה וליגלג על כל עתון ועתון ועל עתונאים מקומיים. לפי דעתו, העתונאים הם אנשי עט רק בגלל טעות נוראה. הסיבה שהם עוסקים במקצוע העתונות היא רק זו, שהציבור הלונדוני היה זקוק לעתון והם היו במקום בדיוק באותו זמן, והשתלבו בעבודה עתונאית. אשר לרמתם — השוואתם לקציבים ובעלי עגלות יותר מדי מחמיאה להם, כי אלה לפחות עובדים במקצועם ואינם טוענים להיות מנהיגים ומורים של ההמונים היהודיים.

שנה אחר כך פירסם ברנר נוסח מקוצר ובשינויים קלים של המאמר "די אידישע פרעסע אין לאנדאן", הפעם בשם כוללני — "די געלע פרעסע" (העתונות הצהובה). המאמר הופיע ב-15 בינואר 1906 בעתון "דער אידישער קעמפפער" בארצות הברית. כמו במאמריו הקודמים גם הפעם מתח ביקורת קטלנית ותקף בכל עוז את העתונות הצהובה בכללותה ואת העתונות הצהובה היהודית בפרט. הוא חזר על אותו הדימוי של חיה פראית, מזוהמת, התגלמות הקפיטליזם המכוער.

חומר בלי רוח

גם אחרי עלייתו לארץ ישראל בתחילת 1909 המשיך ברנר להתרועע ולהוכיח את העתונות הצהובה היהודית בארצות הברית וארצות אירופה, ובר כבד החל לעקוב גם אחר העתונות המקומית ולא חסך ממנה את שבט ביקורתו.

בשנת 1912 תקף ברנר בחריפות שבועון עברי חדש — "הדרור" — שהחל להופיע בארצות הברית בעריכת ראובן כריינין. בפרוספקט הבטיח העורך שעתונו יהיה שווה לכל נפש. קבל ברנר: "הרי סגנון זהו ביטוי הנפש וכלום כל הנפשות שוות?" הוא הסביר כי הסגנון צריך להתאים לתוכן, להרגשות והשקפת עולמו של הקורא, והגדיר את העתון כטפל, בחינת "גוף ללא גוף" וסיכם בנימת ליגלוג: "דור, דור ודרור!" תכונות עתונאיות שליליות מאפיינות לדעתו גם את "פארווערטס", עתון יידי נודע, כביכול של הפועלים. ברנר השתמש כלפיו בלשון בוטה כמו "כחש, מלשינות גואה של צביעות. בירזה [בורסה] של נוטבלים, של חסידים ספקולנטים, או של בא כוח של 'פרולטריון'". את העתון "די צייט" של מפלגת פועלי ציון הגדיר: "הצהיבות באדמימותה".

הנושאים בהם עוסקים עתונים אלה: הרפתקאות אהבה, גנבות, תעלולי שכנים, רצח. בשתי מילים: סנסציה זולה. ובהכללה: "עתונות אמיתגרתית זו כולה חומר, ורוח אין בה, כולה חול ושבת אין לה ומן הנצח לא תדע. הווה בלי עתיד כישוב היהודי כולו בארץ הדולרים, דולר בלי ספר..."

גם העתונות היהודית באירופה זכתה מעטו של ברנר לאותה ביקורת קטלנית. הוא ציין כי למרות שבעתונים האלה עובדים וכותבים יהודים, הם לא משמשים כעתונים של יהודים והאמת היא ש"ליהודים אין עתונות..."

העורכים והכתבים של העתונים ה"פובליציסטיים" הללו לא עוסקים בענייני יום בוערים, אינם לוחמים על דעותיהם: "...קולם דומה לקול הש"ץ [שליח ציבור] העובר ביחידות לפני התיבה... יודעים הם כי אין שומע להם..."

הצהיבות השולטת

לעתונות העברית שהתפתחה בארץ התייחס ברנר כאמות מידה מחמירות עוד יותר. את העתונים אשר ערך אליעזר בן יהודה כינה עתונות צהובה שפלה, נבערה ומופקרת, ליגלג על תוכנם וצורתם החיצונית, והשמיע ללא הרף ביקורת חריפה על הכיעור שבהם, שכן לדעתו "הם מן הגרועים שבבני מינם — בחיצוניותם ופנימיותם, על הקוריוזים שלהם, על צעקנותם הזולה הצהובה המגוחכה שאין דוגמתה בעתוני רחוב יותר גרועים..." (וראה בגיליון זה של "קשר", עמ' 70-79, את מאמרו של ד"ר עוזי אלידע על עתוני בן יהודה — המערכת).

במכתב אל אהרון דוד גורדון קבל ברנר כי "...העתונות שלנו, אף על פי שאינה צהובה ביותר על פי צורתה, צהובה היא עד התוך ברוחה ובפנימיותה. היא צהובה בהכרח, בהכרח הניגוד של דבר אשר בסיס אין לרגליו והוא משתדל בכל זאת להראות כעומד בתוקפו..." (קובץ בשעה זו, "בעניינים שונים", הערות).

עתון יומי טוב בארץ, לפי דרישותיו, צריך לכלול ידיעות, הערות, מאמרים קצרים ותמציתיים השופכים אור על הידיעות המתפרסמות בו. תפקידו העיקרי לחנך את העם בהבנת העולם וטהרת המידות, ולהקנות לו את השפה העברית.

עתוני בן יהודה היו, לדעתו, עדות לרמה נמוכה ביותר של היישוב ולחוסר אחריות של העורך כלפי הציבור התרבותי. "אין לעתונות זו כל רגש אחראיות ואימת הציבור הקולטורי [תרבותי]..."

עם הופעת העתון היומי "חדשות הארץ" (ממנו התפתח "הארץ") ביוני 1919 התמתנו דברי הביקורת. ברנר ראה קרן אור בהופעת העתון וציין כי "מלבד איזה שורות זעיר פה זעיר שם נקיים הם כל הגיליונות שיצאו עד עכשיו מכל המידות הרעות של הצהיבות השולטת עכשיו כמעט בכל עתוני העולם."

הדברים, להזכיר, נכתבו בקיץ 1919.

להלן מאמרו של י.ח. ברנר "העתונות הצהובה" — אחד תרגום (בעברית) ואחד מקור (ביידיש).